

that is, the worst recession since the Great Depression of the 1930s. The number of bankrupt enterprises in Ukraine in 2020 due to the coronary crisis was also investigated. The article analyzes the dynamics of liquidated bankrupt enterprises in Ukraine for 2012-2020. It was determined that 2015 was the most stressful - the largest number of liquidated bankrupt enterprises. Thus, solvent enterprises remained on the market. The study showed that during the pandemic, the number of liquidated bankrupt enterprises decreased significantly compared to previous periods, Ukrainian business has survived and continues to operate, although experiencing significant financial and economic difficulties.

The article lists the areas of economic stimulation under the Economic Incentive Program to overcome the consequences of Covid-19: "Economic recovery" to overcome the negative effects caused by restrictive measures to prevent the emergence and spread of coronavirus disease (COVID-19) for 2020-2022, namely: short-term initiatives have been developed in response to COVID-19; measures of the sectorial direction of stimulating the economy and supporting the economy in functional areas are proposed. In addition, the program presents an analysis of the challenges and the Government's approach to responding to the challenges. It is noted that an effective measure to stabilize the financial condition of the enterprise is to conduct a comprehensive analysis of its activities to determine short-term and long-term prospects.

Keywords: economy, pandemic, economic crisis, bankruptcy, insolvency, corona crisis, enterprise, stabilization.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2020 р.

Бібліографічний опис статті:

Скупський Р. М., Гнатенко Є. П. Вплив світової пандемії COVID-19 на економіку країн та діяльність підприємств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 4. С. 77-82.

Skupskiy R., Gnatenko Y. The impact of the world COVID-19 pandemic on the economy of countries and business activities. Actual problems of innovative economy. 2020. No. 4, pp. 77-82.

УДК 338.242.2:631.11; JEL classification: Q15
DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2020-4-14>

СЛЮСАРЕВА Людмила Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, Університет державної фіскальної служби України
ORCID ID: 0000-0002-6845-9307

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО ВИРОБНИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Слюсарева Л. В. Концепція розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств на засадах сталого розвитку.

Вступ. Участь України в глобалізаційних процесах зумовлює необхідність застосування норм і правил, які визнаються і використовуються провідними країнами. Таким чином, аграрні підприємства, які орієнтуються на участь у міжнародному товарорусі, змушені переглядати власну політику прийняття управлінських рішень на користь складових сталого розвитку. Відповідно, в агропромисловому секторі з'являється нове явище – стале сільське господарство, орієнтоване на органічне виробництво, біотехнології, захист довкілля, збереження і відновлення родючості ґрунтів тощо. Відповідно, мають формуватися нові управлінські механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах сталого розвитку аграрних підприємств, що потребує розробки відповідної концепції розвитку.

Метою статті є розробка концептуальних засад розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств України на засадах сталого розвитку.

Результати. Встановлено, що формування механізмів управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств на засадах сталого розвитку має відбуватися з врахуванням двох суттєвих принципів: по-перше, це формування збалансованого зв'язку в тріаді економіка, екологія та соціальна сфера, що означає оптимальне використання в інтересах людини і природи тих ресурсів, які дає економічний розвиток; по-друге, розв'язання завдань виробництва, на основі впровадження відповідальних інновацій, пов'язаних з розвитком не лише на сучасному етапі, а і з врахуванням інтересів прийдешніх поколінь. Обґрунтовано, що в рамках концепції розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств на засадах сталого розвитку ключовими напрямками розвитку суб'єктів господарювання повинно стати: виробництво екологічно чистої продукції, фінансування з різних джерел вітчизняної селекційної роботи і наукових установ, створення агропарків, агробізнес-інкубаторів, венчурних фірм та банків з кредитування розробок нових ідей та впровадження у виробництво високоефективних нововведень, які забезпечують високий вихід продукції у розрахунку на одиницю затраченої енергії.

Ключові слова: конкуренція, сталий розвиток, концепція розвитку, аграрні підприємства.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Незадовільний стан розвитку економіки України значною мірою спричинений недостатньо міцними конкурентними позиціями вітчизняних суб'єктів бізнесу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Вітчизняну економіку можна охарактеризувати як таку, що орієнтована на підвищення рівня ефективності, тоді як економічно розвинуті держави в якості пріоритету обирають інноваційний розвиток, основним параметром оцінки якого є конкурентоспроможність.

Участь України в глобалізаційних процесах зумовлює необхідність застосування норм і правил, які визнаються і використовуються провідними країнами. Таким чином, аграрні підприємства, які орієнтуються на участь у міжнародному товарорусі, змушені переглядати власну політику прийняття управлінських рішень на користь складових сталого розвитку. Відповідно, в агропромисловому секторі з'являється нове явище – стале сільське господарство, орієнтоване на органічне виробництво, біотехнології, захист довкілля, збереження і відновлення родючості ґрунтів тощо. Відповідно, мають формуватися нові управлінські механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах сталого розвитку аграрних підприємств, що потребує розробки відповідної концепції розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику сталого розвитку аграрних підприємств та аграрної сфери, а також впливу даного процесу на формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання відображено в працях таких провідних науковців, як Н. Басюркіної, М. Дем'яненка, Ю. Данька, О. Длугопольського, Л. Забураної, В. Лагодієнка, П. Макаренка, Р. Мудрака, О. Ніфатової, В. Онегіної, Ю. Петрушенка, О. Попової, А. Ужви, М. Хвесика та інших. У наукових працях вказаних дослідників розкрито широкий спектр питань ефективного управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств на засадах сталого розвитку. Проте, низка питань все ж таки залишилися поза увагою та потребують додаткового теоретико-методологічного опрацювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка концептуальних засад розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств України на засадах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Будь-який розвиток сам по собі є багатофакторним процесом, який зазвичай відбувається нерівномірно, зі своїми спадами та підйомами, коли відбуваються кількісні та якісні зміни в окремих компонентах чи системі взагалі. Сталий розвиток соціально-економічної системи передбачає зрівноважені (збалансовані) зміни її параметрів відповідно до визначеної мети, які б виключали можливості виникнення сильно незрівноважених процесів в окремих її компонентах та системі загалом [4].

Зростаюча глобалізація, передумови її прояву у вигляді концентрації капіталу, демократизації політичних режимів та політичної влади, лібералізації торгівлі, поширення технологічних інновацій, розширення

масштабів інформатизації тощо чинять значний вплив на процеси сталого розвитку в усіх країнах. Ці явища призводять до підвищення рівнів економічних, соціальних та екологічних стандартів, вироблення єдиних прийнятних критеріїв розвитку в цілому і за окремими сферами.

Концепція сталого розвитку передбачає задоволення поточних потреб нинішнього покоління без посягань на потреби та можливості майбутніх поколінь. Усвідомлення необхідності змін орієнтирів суспільного розвитку перш за все пов'язувалося з турботою про проблеми наступних поколінь людей. На сьогодні можна виділити деякі характеристики концепції сталого розвитку:

- потреба рівності та справедливості в забезпеченні прав на розвиток, з одного боку – щодо теперішніх та майбутніх поколінь, а з другого боку – між багатими та бідними вже сьогодні;
- використання перспективного підходу до програм розвитку;
- побудова моделей та програм розвитку на основі системного підходу як до цілого, так і складових частин;
- розуміння значущості, взаємозв'язку та взаємозалежності усіх рівнів сталого розвитку від локального до міжнародного;
- усвідомлення значення свого внеску у вирішення проблем виживання та в безпеку глобального розвитку.

В сучасних умовах сталий розвиток вимагає глобальної солідарності, глобальної інтеграції, синхронізації та координації розвитку національних економік та секторів різних країн на локальних та міжнародних рівнях. Він має характеризуватися певними параметрами стійкості, які б забезпечували життєдіяльність людей, суспільства, екосистем протягом тривалого часу як єдиної системи, а не тільки окремих її складових. Це потребує введення нових критеріїв споживання ресурсів, що характеризують не валові показники, а питоми – в розрахунку на душу населення [4].

Щодо компонентів сталого розвитку, то на сьогодні ними можуть бути такі, як соціалізація, державне регулювання, суспільна відповідальність, екологічність, безпека, інформатизація, власність, корпоративна система, ринкове регулювання, інтелектуалізація, транснаціоналізація. Зазначені компоненти виступають не лише як статичні, а, насамперед, як динамічні механізми організації та функціонування національної, регіональної та світової економіки, поєднання або взаємний

вплив яких певним чином дозволяє визначити зміст та структуру моделі.

Конкуренцію слід розглядати як економічну боротьбу, суперництво товаровиробників, виконавців робіт та послуг, постачальників ресурсів виробництва, споживачів та інших суб'єктів ринку за найвигідніші умови їх виробництва, реалізації і споживання. Відомо, що конкуренція як об'єктивна економічна категорія, має велику спонукальну силу і вплив на товаровиробників. В умовах високих технологій, інтелектуалізації й інтернаціоналізації виробництва вона набуває якісно нового змісту та удосконалення форм її проведення, в основі яких знаходяться елементи інноваційної діяльності і виробництво екологічно чистих продуктів харчування.

Аналіз класичної міжгалузевої конкуренції засвідчує, що за її умов суперництво виходить за межі однієї галузі внаслідок випереджаючого зростання попиту на окремі види товарів або групи товарів при підвищенні ціни на них. При цьому ресурси з інших галузей переливаються в галузі, що виробляють товар підвищеного попиту, а, отже, змінюються пропорції у сферах виробництва, приводиться в рух вся структура економіки, інвестуються наукові дослідження та прогресивні технології і соціальна сфера. Дійсно, це класичні умови регулювання за допомогою ринкових методів (взаємодії попиту і пропозиції) міжгалузевої конкуренції, яка має чітко виражений характер і широкі можливості впливу держави на прискорення одних і гальмування інших сторін такого суперництва, тобто за допомогою податкових пільг та економічних преференцій спрямовувати хід міжгалузевої конкуренції у необхідне для суспільства русло.

Такою ідеальною ця форма конкуренції була б за умов функціонування на ринку вільного ціноутворення з незначним державним регулюванням на сільськогосподарську продукцію і продовольство. Проте, в сучасних умовах, коли на аграрному ринку України панують здебільшого «декретні» ціни, а на промислову продукцію вони практично відпущені, міжгалузева конкуренція фактично не діє, оскільки рентабельність виробництва різних видів продукції сільгоспвиробників є занадто низькою, і переливання капіталу з однієї галузі в іншу не відбувається.

Розглядаючи стан внутрішньогалузевої конкуренції між сільгоспвиробниками, слід зазначити, що в агропромисловому виробництві нашої країни вона практично відсутня, не дивлячись на те, що тут діють десятки тисяч агровиробників з різними формами

власності і господарювання і, на перший погляд, цього б було цілком достатньо для її функціонування.

Внутрішнім чинником є різке збільшення обсягів виробництва всіх видів агропродукції, особливо овочів, фруктів, молока, м'яса та інших продуктів, але для цього необхідне державне втручання у вигляді регулювання цін, дотацій та кредитування сільгоспвиробників. Зовнішнім чинником є встановлення рівноваги між попитом і пропозицією на сільськогосподарську продукцію за рахунок зовнішнього ринку, що може стати реальним зі вступом України до Світової організації торгівлі, а звідси і зростання відкритості внутрішнього ринку до імпортного, значно дешевшого, але не завжди якісного продовольства.

З метою забезпечення за цих умов захисту та конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспвиробників необхідно провести організаційно-економічні заходи, спрямовані на створення інноваційних підприємств малого і середнього бізнесу з високим рівнем комерціалізації їх діяльності, відповідними маркетинговими і агроконсалтинговими службами, а також агробізнес-інкубаторів (центрів з підготовки і перепідготовки підприємців аграрної сфери), тобто з орієнтацією на розв'язання конкретної аграрної ринкової проблеми чи завдання, а також впровадження державної підтримки всіх суб'єктів виробництва незалежно від форм господарювання, пільгового кредитування галузі, створення спеціальних (вільних) продовольчих та сировинних економічних зон, іпотечних банків, розробка стимулюючої системи податкових пільг.

Предметна конкуренція має велике значення для підприємств, що продають сільському господарству техніку, інвентар, які мають незначну різницю за технологічними характеристиками і призначенням, але суттєво відрізняються якістю роботи техніки. Для забезпечення такого підходу виникає необхідність функціонування чисельних однопрофільних підприємств з виготовлення сільськогосподарської техніки, що є можливим лише за умови подальшої демонополізації виробників техніки з виділенням цехів із завершеним циклом виробництва у самостійні підприємства та використання субпідряду і суміжного виробництва.

Функціональна конкуренція в агропромисловому виробництві існує тоді, коли конкретна потреба товаровиробника задовольняється різноманітними методами і є альтернатива вибору для задоволення потреб

виробництва. Проведені нами дослідження стану конкуренції у високорозвинених країнах з ринковою економікою показують, що, незважаючи на те, що в економічній теорії прийнято вважати існування двох основних методів конкуренції – цінового і нецінового, в сучасних умовах ринку перевага надається неціновим методам конкуренції, тобто підтримці цін на одному рівні, тоді як зростання прибутку досягається за рахунок зниження виробничих витрат та поліпшення якості сільськогосподарської продукції (збільшення вмісту клейковини у зерні пшениці, цукристості цукрових буряків, маслянистості в сояшнику та ін.).

Цілком зрозуміло, що основною ознакою ринкової економіки є конкурентна боротьба підприємств за одержання максимальних прибутків, проте в аграрному виробництві конкуренції притаманні відмінні особливості. Як правило, конкуренція через систему ринкових відносин і цінового механізму координує виробництво матеріальних благ, але в агропромисловому виробництві України така конкуренція не здійснюється, оскільки держава не займається регулюванням цін, кредитуванням та дотаціями сільгоспвиробників.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене зазначимо, що особливістю конкурентних методів є використання нецінових методів, оскільки цінові не діють. Така ситуація обумовлює падіння доходів сільгоспвиробників, не дозволяє здійснювати переливання капіталів з однієї галузі в іншу. Саме тому основним напрямом підвищення конкурентоспроможності для вітчизняних виробників має бути використання високоточних (у т.ч. енергозберігаючих) технологій, впровадження інновацій та виробництво екологічно чистої продукції. Для досягнення цього необхідно сформувати відповідні

організаційні передумови, спрямовані на створення необхідної ринкової інфраструктури (консалтингових фірм, агропарків, агробізнес-інкубаторів, венчурних фірм та іпотечних банків, інформаційного забезпечення, маркетингових досліджень, комерціалізацію аграрної науки та ін.). Особлива роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємств АПК України належить залученню в галузь іноземних інвестицій та створенню вільних економічних зон в аграрному секторі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з викладеного вище можемо узагальнити, що формування механізмів управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств на засадах сталого розвитку має відбуватися з урахуванням двох суттєвих принципів: по-перше, це формування збалансованого зв'язку в триаді економіка, екологія та соціальна сфера, що означає оптимальне використання в інтересах людини і природи тих ресурсів, які дає економічний розвиток; по-друге, розв'язання завдань виробництва, на основі впровадження відповідальних інновацій, пов'язаних з розвитком не лише на сучасному етапі, а й з урахуванням інтересів наступних поколінь. В межах концепції розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств на засадах сталого розвитку ключовими напрямами розвитку суб'єктів господарювання повинно стати: виробництво екологічно чистої продукції, фінансування з різних джерел вітчизняної селекційної роботи і наукових установ, створення агропарків, агробізнес-інкубаторів, венчурних фірм та банків з кредитування розробок нових ідей та впровадження у виробництво вискоелективних нововведень, які забезпечують високий вихід продукції у розрахунку на одиницю затраченої енергії.

Література.

1. **Борщук С.С., Загорський В.М.** Концепція сталого розвитку і проблеми оптимізації економічних систем. *Регіональна економіка*. 2005. № 3. С. 113-119.
2. **Данилишин Б.М.** Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 3 (2). С. 214-218.
3. **Квятковська Л.А.** Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 1. С. 85-89.
4. **Кирич Н.Б.** Від стабілізації суспільного виробництва – до сталого розвитку суспільства: монографія. Тернопіль: ТДТУ ім. І. Пулюя, 2003. 203 с.
5. **Смачило І.І.** Методи управління сталим розвитком підприємства. *Економіка розвитку*. 2012. № 2. С. 115-120.
6. **Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В.** Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. *Економічний часопис – XXI*. 2015. №155 (11-12). С. 59-62.

7. Ужва А.М., Довгаль О.В. Холістичний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 1. С. 102-108.

8. Uzhva A. Competitiveness of Enterprises in a Sustainable Agribusiness Development. Science and Education a New Dimension. *Humanities and Social Sciences*. 2016. Vol. IV (17). Issue 108. P. 7-11.

References.

1. Borschuk, S.S., Zagorsky, V.M. (2005). «Concept of sustainable development and problems of optimization of economic systems». *Rehional'na ekonomika*. no. 3, pp. 113-119.

2. Danilishin, B.M. (2008). «Developing national sustainable development strategies: a useful experience for Ukraine». *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*. no.3 (2), pp. 214-218.

3. Kvyatkovskaya, L.A. (2013). «Realization of principles of the concept of sustainable development in the activity of the enterprise». *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*. no. 1. pp. 85-89.

4. Kirich, N.B. (2003). From the stabilization of social production – to the sustainable development of society [Vid stabilizatsii suspilnoho vyrobnytstva – do staloho rozvytku suspilstva]. TDTU them. I. Pulia. Ternopil. Ukraine.

5. Myt'aj, O.V., Lahodienko, V.V., Safonov, V.V. (2015). «Competitiveness of agricultural enterprises as the main lever of sustainable development of the agricultural sector». *Ekonomichnyj chasopys – XXI*. №155(11-12), pp. 59-62.

6. Smachilo, I.I. (2012). «Methods of management of sustainable development of the enterprise». *Ekonomika rozvytku*. no. 2, pp. 115-120.

7. Uzhva, A.M., Dovhal, O.V. (2019). «Holistic approach to the management of enterprise competitiveness». *Ukrainskyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 4, issue 1. pp. 102-108.

8. Uzhva, A. (2016). Competitiveness of Enterprises in a Sustainable Agribusiness Development. Science and Education a New Dimension. *Humanities and Social Sciences*. vol. IV (17). issue 108. pp. 7-11.

Abstract.

Sliusareva L. Concept of competitive production development of agricultural enterprises on the basis of sustainable development.

Introduction. Ukraine's participation in globalization processes necessitates the application of norms and rules that are recognized and used by leading countries. Thus, agricultural enterprises, which focus on participation in international trade, are forced to revise their own policy of management decisions in favor of the components of sustainable development. Accordingly, a new phenomenon is emerging in the agro-industrial sector – sustainable agriculture, focused on organic production, biotechnology, environmental protection, preservation and restoration of soil fertility, and so on. Therefore, new management mechanisms should be formed to ensure competitiveness in the conditions of sustainable development of agricultural enterprises, which requires the development of an appropriate development concept.

The purpose of the article is to develop conceptual bases for the development of competitive production of agricultural enterprises in Ukraine on the basis of sustainable development.

Results. It is outlined that the formation of mechanisms for managing the competitiveness of agricultural enterprises on the basis of sustainable development should take into account two essential principles: firstly, it is the formation of a balanced relationship in the triad economy, ecology and social sphere, which means optimal use of human interests and the nature of the resources provided by economic development; secondly, solving the tasks of production, based on the introduction of responsible innovations related to development not only at the present stage, but also taking into account the interests of future generations. It is substantiated that within the concept of competitive production development of agricultural enterprises on the basis of sustainable development the key development areas of economic entities should be: production of environmentally friendly products, funding from various sources of domestic breeding and research institutions, creation of agricultural parks, agribusiness incubators, venture firms and banks for lending to develop new ideas and implement in the production of highly efficient innovations that provide high yields per unit of energy consumed.

Key words: competition, sustainable development, development concept, agricultural enterprises.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2020 р.

Бібліографічний опис статті:

Слюсарєва Л. В. Концепція розвитку конкурентного виробництва аграрних підприємств на засадах сталого розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 4. С. 82-86.

Sliusareva L. Concept of competitive production development of agricultural enterprises on the basis of sustainable development. *Actual problems of innovative economy*. 2020. No. 4, pp. 82-86.

